

NEKOLIKO BILJEŠKI O ZADARSKOM ZLATARSTVU XIV. STOLJEĆA

EMIL HILJE
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 739.1(497.5 Zadar) "13"
Stručni članak

Primljeno: 31. XII. 1995.

U Povijesnom arhivu u Zadru sačuvano je mnoštvo podataka koji se odnose na djelatnost zadarskih zlatara u kasnom srednjem vijeku. Autor upozorava na dvije grupe spisa: popise dobara umrlih građana i podatke o založenim predmetima, u kojima se spominje pravo mnoštvo malih zlatarskih proizvoda (posuda, prstenja, naušnica, pojaseva, puceta, kopči ...) koji svjedoče o nivou materijalne kulture Zadrana u 14. stoljeću te dopunjuju sliku razvijenosti zlatarskog obrta u gradu. Ujedno, navedeni spisi otkrivaju i nekoliko, do sada nepoznatih, imena zadarskih zlatara.

Bogata baština srednjovjekovnih zlatarskih proizvoda u Zadru već je dugo vremena predmet bavljenja domaćih povjesničara umjetnosti, ali i šireg zanimanja, tako da je na planu poznavanja srednjovjekovnog zlatarstva u Zadru učinjeno jako mnogo. Tako je, zahvaljujući prvenstveno bogatstvu sačuvanih djela, ali i množini sačuvane arhivske građe, upravo zadarsko zlatarstvo najbolje proučeni segment srednjovjekovnog zlatarstva u Hrvatskoj.

Ipak, i nakon plodnih istraživanja C. Fiskovića i I. Petriciolijsa,¹ zadarska arhivska građa još krije mnoštvo podataka o zlatarima, njihovoj djelatnosti i proizvodima koji tek čekaju da budu otkriveni te da upotpune naše spoznaje o toj problematici.

Cilj mi je na ovom mjestu upozoriti na dio do sada nedovoljno istraženih arhivskih spisa, u kojima je zabilježena iznimno velika količina malih zlatarskih proizvoda, predmeta vezanih uz svakodnevni život zadarskih građana (posuda, prstenja, naušnica, pojaseva, puceta, kopči ...) koji upravo svojom množinom svjedoče o nivou materijalne

¹ C. Fisković, *Zadarski sredovječni majstori*, Split, 1959; N. Klaić - I. Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku*, Zadar, 1976; I. Petricioli, *Škrinja Sv. Šimuna u Zadru*, Zagreb, 1983.

kulture srednjovjekovnog Zadra. Množina tih djela ujedno objašnjava i brojnost zadarskih zlatara u 14. stoljeću, to jest oslikava njihovu djelatnost izvan onog segmenta rada na reprezentativnim umjetničkim djelima o kojem svjedoče predmeti danas izloženi na Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti.

U pitanju su dvije grupe spisa na koje želim upozoriti. U prvom redu to su popisi dobara umrlih građana (fond *Magnifica Comunità di Zara* u Povijesnom arhivu u Zadru) kojih je iz 14. stoljeća sačuvano stotinjak, što je, doduše, vrlo mali broj u odnosu na ukupno načinjen broj inventara u to vrijeme,² no svejedno vrlo ilustrativan za ambijent življenja u srednjovjekovnom Zadru. Manji dio ove građe već je korišten, pa i objavljen,³ no toliko fragmentarno da je izostala mogućnost pomnije analize prisutnosti zlatarskih proizvoda u svakodnevnom životu građana. A upravo unutar ove skupine dokumenata, sačuvano je i nekoliko, do sada nepoznatih imena zadarskih zlatara iz prve polovine 14. stoljeća. Drugu grupu dokumenata čini tek jedan svežnjić u fondu *Curia Maior Civiliū Iadrensis* (takoder u Povijesnom arhivu u Zadru) u kojem su zapisani pozivi na otkup založenih dobara. No upravo to što je u pitanju tek mali sačuvani segment takve vrste spisa, u usporedbi s množinom navedenih zlatarskih proizvoda, najbolje ilustrira koliko je tih djela ukupno moralo biti u srednjovjekovnom gradu.

Već u najstarijem sačuvanom popisu dobara, onom Frane pok. Ivana Rajnerijeva de Varichassis iz 1325., navodi se preko dvadeset predmeta od srebra i zlata: jedna kupa, sedam pari zlatnih naušnica, jedan srebrni pozlaćeni i pet zlatnih prstenova od kojih jedan s rubinom vrijedan dvanaest groša, šest perla od jantara (*de ambro*), jedan srebrni *pignilum* (?), jedna srebrna pozlaćena tintarnica (*calamarium*) s lančićem, zatim stotinjak perli teških jednu uncu (oko 30 grama), jedna torbica (*pungulinum*) od pozlaćenog srebra, par srebrnih krunica, jedan pojas od pozlaćenog srebra težak 32 unce te jedan stari zlatni broš (*frisadura*). Zanimljivo je da je veći dio tih predmeta založen.⁴ Još veća količina zlatarskih proizvoda navodi se u inventaru Vučine de Martinussio iz 1332. godine: šest velikih zlatnih prstenova s kamenom, od kojih jedan s obrađenim rubinom, dvadeset i pet srebrnih žlica (*coclearia*), deset pari zlatnih naušnica, jedna srebrna bočica (*flascaconcellum*), jedna srebrna krunica, dvije srebrne čaše (*nappos*) te tri zastora sa srebrnim verama.⁵ I u ostalim inventarima iz prve polovine stoljeća pojavljuje se barem po jedan, ako ne i više takvih predmeta.

² Usporedi J. Stipišić, Inventar dobara zadarskog patricija Grizogona de Civaellis iz 1384. godine, *Zbornik Historijskog zavoda JA*, Vol. 8, Zagreb, 1977, str. 375

³ K. Jircček, Eine slavische Alexandergeschichte in Zara 1389, *Archiv für slavische Philologie*, Berlin, 1903; S. Antoljak, *Miscellanea* II-IV, Zadar, 1950-52, str. 16-17, 20-25; J. Stipišić, n. dj; Isti, Inventar zadarskog trgovca Mihovila i njegovo značenje za kulturnu povijest Zadra, *Zadarska revija*, br. 2-3, Zadar, 1967.

⁴ Povijesni arhiv u Zadru (dalje PAZd), *Magnifica Comunità di Zara* (dalje MCZ), B I, nr. 1.

⁵ ISTO, nr. 2.

Posebno je zanimljiv popis dobara Lotta pok. Venibena iz Firenze, stanovnika Zadra, načinjen 1346., jer se u njemu, pored velike količine zlatarskih proizvoda: jedan pečat sa srebrnim lančićem, jedanaest zlatnih naušnica i dva srebrna lančića, trideset i pet zlatnih i deset srebrnih prstenova, četiri srebrna pojasa (*centure*) *cum cincis* (?), osam srebrnih medaljona (*cusleri*) jedna zlatna vilica (*uillum*) i jedan zlatni broš (*fresum*), spominju, u popisu dokumenata iz Lottova arhiva, imena dosad nepoznatih zadarskih zlatara iz prve polovine 14. stoljeća: Ivana pok. Marka, Bartula Gimbossus, Stjepana Martinova i Roska Dobroslavova.⁶ No, i u drugim se inventarima pojavljuju dva imena dosad nepoznatih zlatara: Andela pok. Ivana (1332.)⁷ i Kolana pok. Ivana Parkoševića (1361).⁸

Na veću količini zlatarskih proizvoda ponovo nailazimo u inventaru trgovkinje Fumice, žene Julijanove, iz 1346., u kome se spominje velika količina odjevnih predmeta opremljenih pucetima, kopčama i vezicama od srebra i zlata (preko dvjesto komada) te dvije unce srebrnine, naušnica i bisera.⁹ Popis dobara pak Damjana Madijeva de Varicassis iz iste godine navodi deset pari zlatnih naušnica, dva srebrna pojasa (*cingulos*), krunu od bisera, dvije srebrne naušnice i tri srebrne čaše.¹⁰ Popis dobara Mihe pok. Jakova Domaldova de Zadulinis iz 1350. navodi tri zlatna i jedan srebrni prsten, srebrni pojas, dva para naušnica vrijedna dva dukata, *bitrini de arçento grandi* (?) te još jedne srebrne naušnice.¹¹

Najveći dio sačuvanih inventara iz prve polovine 14. stoljeća odnosi se na pripadnike plemstva i imućne trgovce pa velika količina zlata i srebra toliko i ne čudi, makar svejedno ukazuje na sasvim određen nivo materijalne kulture. Iz druge polovine stoljeća sačuvan je daleko veći broj inventara, ne više pretežito plemstva i bogatih građana kao prije, već gotovo svih slojeva pučanstva. No i tu su predmeti od zlata i srebra podjednako brojni iako se i nadalje ističu popisi dobara plemića i bogatih trgovaca.

U inventaru Jelene, udovice Lovre de Carbono, iz 1370. navode se srebrne kupice teške četrnaest unca, zatim četrnaest unca oštećene srebrnine (puceta, naušnica, prstenja, lančića ...), jedan zlatni prsten *cum capitum turchisi*, jedan zlatni prsten s duplom glavom i safirom, još jedan zlatni prsten *cum armadura laborata sub uitro*, pet pari srebrnih naušnica, jedan kalež i jedan pojas od srebra teški dvadeset unci, još jedan srebrni pojas težak petnaest unci, jedan drveni križ optočen srebrom (*vnam crucem de legno super laborata cum argento*) založen kod Mihe de Spignarolo za osam dukata te prekrivač za oltar od crvenog veluda ukrašen srebrom.¹² U popisu pak zadarskog arhidakona Krševana iz iste godine spominje se jedna srebrna

⁶ ISTO, nr. 7.

⁷ ISTO, nr. 2.

⁸ ISTO, nr. 21.

⁹ ISTO, nr. 10.

¹⁰ ISTO, nr. 13.

¹¹ ISTO, nr. 15.

¹² ISTO, nr. 24.

polomljena čaša, jedna zdjelica (*capece*) od srebra teška dvije unce, pet srebrnih medaljona, jedan srebrni pojas koji je kod njega založila Cicindula de Artiko, jedan srebrni broš, tri zlatna prstena od kojih jedan s grbom (pečatnjak), drugi sa srebrnim zrnom (*cum vna granata de argenteo*), a treći sa zelenim kamenom, jedna slomljena srebrna vera, jedan prsten s grbom rečenog arhidakona, jedna slomljena kruna za sliku,¹³ jedan mali srebrni križ s relikvijama te pečatnjak od srebra na lančiću sa svojim grbom.¹⁴

Dakako, i ostali inventari bilježe veću ili manju količinu takvih predmeta, no zadržat ćemo se samo na onima gdje takvih predmeta ima više. Tako u popisu dobara Mateja de Botono iz 1370. navode se tri srebrne žlice, jedan srebrni pojas, zlatni prsten s grbom rečenog Mateja, zatim tri zlatna prstena od kojih jedan sa zelenim kamenom, drugi s grbom porodice Varicassis, a treći *cum granata*.¹⁵ U popisu dobara Nikolote, žene slikara Kreše, iz 1379. navodi se jedan srebrni križ, sedam srebrnih žlica koje su založene kod Kolana de Cipriano, tri zlatna prstena, šest pari pozlaćenih srebrnih naušnica s lančićem, trideset i devet srebrnih pozlaćenih puceta (*maspilia*) te još osam od bijelog srebra.¹⁶ U popisu još jedne žene iz obrtničkih krugova, Stane, udovice postolara Radoja, nalazimo pet srebrnih prstenova, pedeset srebrnih pozlaćenih puceta (*botoni*), jednu pozlaćenu naušnicu te jedan niz srebrnih perla.¹⁷

Kolika se pak količina srebrnine nalazila u kućama bogatih plemića ilustrira popis dobara Kreše pok. Lovre de Civaellis iz 1384. u kojem se posebno spominju predmeti koji su kog njega bili založeni: srebrni pojas za muškarce, slomljena kruna, tri srebrna pladnja, dva pozlaćena srebrna pojasa (jedan za žene, drugi za muškarce), pet zdjela od bijelog zlata, dva srebrna pojasa za žene, pozlaćeni srebrni medaljon, dva srebrna pozlaćena nožića s koricama i veretama, srebrni lančić, jedna srebrna pozlaćena zdjela s postoljem (slična kaležu), dvije zdjele od bijelog srebra, još jedan pojas od pozlaćenog srebra, četrdeset srebrnih pozlaćenih ostruga te određena količina srebrnih kopči i puceta. Posebno je pak navedena srebrnina samog Kreše: sedamnaest žlica, jedan vrč, sedam tanjura, sedam zdjela od bijelog srebra, pet pozlaćenih zdjela, tri zlatna prstena s malim safirima, dva zlatna prstena s po dvije perle, jedan zlatni prsten sa zelenim kamenom, tri male zlatne vere, nožić s dvije pozlaćene karike, devet maraka srebra (oko 3720 grama) u pucetima, ostrugama i drugoj sitnoj srebrnini, velika količina perli, veliki zlatni broš, krunica od jantara s perlama, tri manja pojasa za muškarce, dva pojasa za muškarce od bijelog srebra, tri pojasa za žene od pozlaćenog srebra, medaljon s lančićem i perlama, *Agnus Dei* (vrsta medaljona) s lančićem, par nožića s koricama, jedna stara pozlaćena zdjela, deset pari pozlaćenih

¹³ Krune od srebrnog lima obično su se postavljale na glave Bogorodice i malog Krista.

¹⁴ PAZd, MCZ, B I, nr. 27.

¹⁵ Nije jasno da li je u pitanju zrno dodano na prsten ili kamen granat (boje crnog vina); Isto, nr. 29.

¹⁶ ISTO, nr. 39.

¹⁷ ISTO, nr. 43.

naušnica s lančićem, torbica od modre tkanine sa zlatnim i srebrnim vezom, torbica od crvene tkanine sa zlatnim vezom te velika količina odjeće sa raznim ukrasima u srebru, zlatu i perlama.¹⁸

U oštećenom inventaru nekog Bernarda iz 1385. navodi se šest srebrnih žlica, dva zlatna i jedan srebrni prsten, dvije unce srebrnih pozlaćenih puceta (*maspilorum*) i petnaest srebrnih puca (*botones*).¹⁹ U inventaru pak kirurga Franje pok. Davida iz Riminija, stanovnika Zadra, zabilježena je krunica od jantara sa srebrnom karikom (*cordula vna de Paternoster de ambra cum auriculum argenti*), ženska tunika s četrdeset i dva srebrna pozlaćena puceta, srebrni pozlaćeni pojas s koricom za bodež težak trideset i dvije unce, zatim ženski pojas od pozlaćenog srebra težak dvadeset unci, jedan dječji pojas od bijelog srebra težak dvije i pol unce, velike srebrne pozlaćene ostruge teške četiri unce, deset žlica od bijelog srebra ukupne težine osam unci, šest srebrnih kupa bez ručki ukupne težine trideset i sedam unci te još tri kupe od bijelog srebra s ručkama, teške dvanaest unci, zatim četiri kupe od pozlaćenog srebra s ukrasima u emajlu (*cum smalto*) ukupne težine šesnaest unci te kirurški alat od bijelog srebra težak preko jedne unce,²⁰ dakle preko tri i pol kilograma razne srebrnine.

Veliku količinu zlatarskih proizvoda nalazimo i u već poznatom inventaru zlatara Pribislava iz 1391., gdje se ti predmeti i ne broje pojedinačno, već po težini, ukupno devet marki i 51 unca (oko 3,7 kg) razne srebrnine, plus osamdeset osam srebrnih puceta i pet zlatnih prstenova od kojih jedan s dijamantom.²¹

Naravno, i popisi dobara iz 15. stoljeća obiluju raznim zlatarskim proizvodima, no iz tog ih je vremena sačuvano znatno manje (dvadeset i osam), a tek dva od njih, onaj Mateja pok. Grgura de Zadulinis²² iz 1405. i onaj Ivana de Pollo iz Firence²³ iz 1493., bilježe posebno velike količine zlatnine i srebrnine.

Uzmemo li u obzir da su inventari po statutarnim odredbama morali biti načinjeni za svakog građanina umrlog u odrasloj dobi,²⁴ moguće je zaključiti da ovih stotinjak sačuvanih iz 14. stoljeća čine tek oko 1% onih koji su uopće napravljeni.²⁵ Nije stoga teško zaključiti kolika se ukupna množina zlatarskih proizvoda nalazila u posjedu zadarskih građana kad tako mali segment popisanih dobara²⁶ otkriva toliko bogatstvo u prvom redu srebrnih, ali i zlatnih predmeta.

Dodatnu potvrdu svjedočanstvu o Zadru kao gradu srebra pruža još jedna fragmentarno sačuvana grupa spisa. Naime, vrlo je čest običaj

¹⁸ J. Stipišić, n. dj. 1977, str. 389-392.

¹⁹ PAZd, MCZ, B I, nr. 63.

²⁰ PAZd, ZB, *Curia Maior Civillium Iadrensis* (dalje CM), Kut. 1, Sv. II, F 2, fol. 34-35'.

²¹ S. Antoljak, n. dj. str. 22-23.

²² PAZd, MCZ, B I, nr. 98.

²³ ISTO, nr. 120.

²⁴ Usporedi. J. Stipišić, n. dj. 1977, str. 378.

²⁵ S obzirom na prosječni broj od 3000 stanovnika u Zadru u 14. stoljeću, može se pretpostaviti da ih je tijekom tog razdoblja u odrasloj dobi umrlo oko 10000.

²⁶ O reprezentativnosti sačuvanog uzorka vidi u E. Hilje, *Slikarska djela u sačuvanim inventarima zadarskih građana iz 14. i 15. stoljeća* (u tisku).

bio da se upravo srebrni i zlatni predmeti ostavljaju kao zalog prilikom posuđivanja novca. Ukoliko ti predmeti ne bi bili na vrijeme otkupljeni, posebni gradski dužnosnik je, na zahtjev onog kod kojeg se založeni predmet (ili predmeti) nalazio, službeno pozvao onog koji ga je založio da ga otkupi. Ukoliko to ne bi učinio predmet je najčešće išao na dražbu. Upravo dio tih službenih poziva sačuvan je u zadarskom arhivu, a odnose se na sam kraj 14. i početak 15. stoljeća, to jest godine 1392.-1393., 1396.-1403., 1405.-1406., no niti te godine nisu kompletne. Ipak, u tom malom sačuvanom dijelu takve vrste spisa,²⁷ količina navedene srebrnine i zlatnine upravo je zapanjujuća. Smatram da na ovom mjestu nije potrebno pojedinačno nabrajati sve te predmete,²⁸ već ću ih pokušati sumirati po vrstama te tako dopuniti sliku koju pružaju sačuvani inventari.

Čini se da su se najčešće zalagale srebrne zdjele (*tacçe*). Naime, u navedenim ih se spisima spominje dvjesto pedeset i jedna, od čega osam nije pobliže opisano, dvije su zlatne, sto pedeset i jedna srebrna, četrdeset i devet od bijelog srebra, od čega dvije s ručkama, te četrdeset i jedna od pozlaćenog srebra, od čega dvije s ručkama. U pitanju su razmjerno masivni predmeti najčešće teški desetak unci, dakle riječ je o ukupno sedamdesetak kilograma srebra.²⁹ Od ostalog se posuda navodi u zalozima devet srebrnih i dva zlatna kaleža, jedan srebrni pladanj, četiri male srebrne plitice, pet srebrnih vrčeva (jedan s emajlom), pedeset i šest kupa (trideset i dvije srebrne, dvadeset i dvije od bijelog srebra, dvije od pozlaćenog srebra), četrnaest srebrnih čaša, jedno srebrno podnožje za soljenku (? - *pede salseriū*), dvadestak komada raznih vrsta srebrnih nožića (često u parovima), dvije srebrne pozlaćene vilice te dva srebrna emajlirana umivaonika.

Vrlo često založeno je prstenje različite vrste, ukupno sto trideset i jedan komad, od čega četrdeset srebrnih (tri s pečatom), šest od pozlaćenog srebra te osamdeset i pet zlatnih, od kojih su neki dodatno opisani: tri mala, pet *cum granata*,³⁰ jedan *cum balasio*,³¹ deset sa safirom, jedan s plavim staklom (*cum vitro blaii coloris*), sedam s perlama (jednom, dvije, tri ili četiri), jedan s grbom u emajlu, jedan pečatnjak s grbom, jedan s ametistom, jedan s dijamantom te jedna zlatna vera. Zanimljivo je da je prstenje jedina kategorija predmeta kod koje se u znatnijoj mjeri javlja zlato. Inače je uglavnom u pitanju srebro, ponekad pozlaćeno. Od ostalog nakita najčešće se javljaju naušnice i to devedeset pari srebrnih, jedan par od bijelog srebra, sedam pari od pozlaćenog srebra (od toga pet s lančićem) te trinaest komada zlatnih. Spominje se još i osamdeset i jedan srebrni medaljon (jedan s lančićem), tri srebrna broša, sedam lančića, devet kruna (zapravo dijadema) od kojih pet srebrnih (za dvije je označeno da su za žene), dvije od pozlaćenog srebra te dvije od perla i dragog kamenja, zatim

²⁷ PAZd, CM, Kut. 1, Sv. II, F 3, fol. 6'-77'.

²⁸ Bez sumnje bi bilo vrlo korisno taj neveliki korpus grade (osamdesetak folija teksta) integralno objaviti.

²⁹ Procjena je sasvim okvirna, budući da su težine tek ponegdje navedene.

³⁰ Vidi bilj. 15.

³¹ Vrsta rubina.

devet križića od čega sedam srebrnih (dva s lančićima), jedan od pozlaćenog srebra te jedan od pozlaćenog bakra, jedna srebrna mrežica za glavu te jedno srebrno pokrivalo za glavu. Neki od predmeta koji su vjerojatno služili kao nakit nisu definirani brojem komada. Najčešće su to perle koje su često u nizovima (čak i pletenicama) nanizane na nit ili jednostavno u kesi, razne *stampe* (preko pedeset komada), srebrni listići te srebrne i pozlaćene zvjezdice.

Vrlo su česti, vjerojatno također kao masivni predmeti koje je lakše založiti, različiti pojasevi. Obično su bili izradeni tako da se srebrne ploče apliciraju na neku tkaninu, a krajevi su imali kopče (glave). Ima ih ukupno osamdeset i šest: šezdeset i osam srebrnih, od čega četrdeset bez ikakvog opisa, sedamnaest za žene (od čega jedan mali), četiri za muškarce (od toga jedan s emajlom), zatim jedan od bijelog srebra te sedamnaest od pozlaćenog srebra (od toga devet za žene, jedan za muškarce, jedan mali, jedan s emajlom, a pet bez bliže oznake). Kod jednog je navedena težina od šezdeset i tri unce (gotovo dva kilograma) i cijena od sto i trideset libara. No prosječna vrijednost od pet do deset dukata upućuje na prosječnu težinu između četvrtine i pola kilograma srebra po komadu.

Dakako, najbrojniju grupu predmeta čine razne vrste puceta i kopči (*asule, boctoni, maspili, capte*) kojih sam nabrojio tisuću dvjesto osamdeset i šest komada, pretežito srebrnih, ali često i od bijelog srebra, pozlaćenog srebra ili perli. No ova se vrsta predmeta u spisu ponekad navodi bez precizne oznake količine, posebice kada se zalaže zajedno s odjevnim predmetima, ili se samo specificira težina, tako da je ukupna količina još i znatno veća.

Među predmetima koji se rjede spominju bilježimo jednu srebrnu kutijicu obloženu crvenom tkaninom, par srebrnih svijećnjaka, dva srebrna bodeža, dva komada srebrnih korica za nožić ili bodež, trideset i jednu ostrugu od pozlaćena srebra, dvije srebrne ploče (*plastr*), jednu krunicu od pozlaćenog srebra s dragim kamenjem i perlama, jedan srebrni *Agnus Dei* (ukrasni predmet s likom janjeta), jednu srebrnu ruku (vjerojatno relikvijar u obliku ruke) te veliki srebrni križ što ga je založila opatica Samostana Sv. Marije, a koji je zajedno s krunicom i dvadeset puceta procijenjen na tisuću i sto libara.

Dodamo li navedenom popisu i neke predmete koje nisam uspio identificirati (*aculerio, arculo, ditale, modico, tribulo, virga* ...), otkrivaju navedeni spisi čitavo bogatstvo materijalne kulture zadarskih građana u 14. stoljeću. Pritom treba uzeti u obzir da je veći dio založenih predmeta ipak bio otkupljen na vrijeme, a najveći dio onog što su građani posjedovali nije ni bio založen, pa je moguće zaključiti da je srebrnina zabilježena u navedenim spisima, poput one u inventarima, tek neznatni dio ukupne srebrnine koja se u Zadru u to doba nalazila u kućama.

Stoga, navedeni podaci pružaju svjedočanstvo o čitavom jednom segmentu zlatarske djelatnosti koji je tijekom proteklih šest stoljeća mahom propao, tako da su oni primjerci što ih otkrivaju arheološka istraživanja, prvenstveno srednjovjekovnih groblja u zadarskoj okolini, tek skromni ostaci jedne daleko bogatije produkcije. Brojni majstori

zlatari, šegrti, ali i pravi umjetnici zlatarskog zanata, svojim su proizvodima opskrbljivali ne samo uže područje grada i njegove okolice, već zasigurno i prostore kontinentalne Hrvatske, koja je upravo u Zadru nalazila svoj izlaz na Mediteran.

No dokumenti vezani uz zalaganje srebrnine otkrivaju da ti predmeti nisu imali samo uporabnu vrijednost (kao posuđe, nakit ili nešto treće), već da su često predstavljali rezervu kapitala te na određeni način čak zamjenjivali novac. Čini se da su građani srednjovjekovnog Zadra radije posjedovali dragocjene predmete koji su se u slučaju potrebe mogli pretvoriti u novac, nego sam novac, koji je uvijek bilo lakše potrošiti. Posebno je pak zanimljivo da se među ljudima koji zalažu i kod kojih se zalaže srebrnina, učestalo javljaju sami zlatari (Juraj, Pavao Lazanja, Stjepan Francioso, Pripko, Emerik, Toma, Dimitrije, Greško Batrada, Benedikt, Donat, Vuk, Ivan Buktaro, a najčešće Bartul Bogdanov)³² koji su vjerojatno na taj način mogli nešto jeftinije doći do određenih predmeta koje su zatim prodavali, ali u slučaju nestašice doći i do kapitala neophodnog za funkcioniranje obrta.

Navedeni dokumenti, uz već otprije poznate vijesti o zadarskim zlatarima, učvršćuju viziju Zadra kao najistaknutijeg centra zlatarske djelatnosti u srednjem vijeku ne samo u Dalmaciji, već i u znatno širim okvirima, pravog grada srebra u kojem su uz crkvene prostore, i profani ambijenti bili u znatnoj mjeri obogaćeni vrsnim proizvodima zlatarskog obrta.³³

³² Bartul Bogdanov, posinak čuvenog Franje iz Milana, autora Škrinje Sv. Šimuna, i inače se učestalo javlja u spisima, te je zasigurno ličnost kojoj u budućim istraživanjima treba posvetiti nešto više pažnje.

³³ Valjalo bi se ozbiljnije pozabaviti i arhivskim vijestima o odjeći, često također vrlo rasokošnoj. Kao ilustraciju tog bogatstva navest ću tek jedan založeni odjevni predmet: "... vno varnacçon de velluto grana fornitum de bustis et manicocctis de perlis cum fenestrellis de auro et cum asulis de argento auratis partis sex fodratum cum fodra de armillino ..." (PAZd, *CM*, Kut. 1, Sv. II, F 3, fol. 33).

Emil Hilje: NOTES ON THE GOLDSMITH'S TRADE
IN ZADAR IN THE 14TH CENTURY

Summary

A large body of data on the Zadar goldsmith's trade during the Middle Ages has been preserved in the Zadar records office. The author points out two kinds of documents, lists of goods of former citizens and data on pawned things mentioning a lot of small goldsmith's products (plate, rings, ear-rings, belts, buttons, clasps ...). The above listed things give evidence on the level of material culture in Zadar in the 14th century and complement information about the state of advance of the Zadar goldsmith's trade. Furthermore, these documents comprise names of some Zadar goldsmiths who have been unknown until now.